

## บทที่ 1

### บทนำ

#### 1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การเปลี่ยนแปลงประชากรและสังคมจากอดีตสู่ปัจจุบัน ได้มีผลกระทบเป็นอย่างมากต่อประชากรที่อยู่ในช่วงวัยสูงอายุในประเทศไทย ทั้งในด้านคุณภาพและปริมาณ จากการเปลี่ยนแปลงระบบการผลิตของประเทศจากสังคมเกษตรกรรมมาเป็นอุตสาหกรรม เน้นการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศเป็นเป้าหมายสำคัญของการพัฒนา กระบวนการเหล่านี้ได้ทำให้วิถีชีวิตของคนไทยไปสู่่วฒุนิยม คุณค่าของผู้สูงอายุก็ลดลง บุคลากรที่เป็นสมาชิกใหม่ของครอบครัวต้องการทางออกที่จะมีรายได้เลี้ยงตนเองด้วยการย้ายบ้านหรือถิ่นฐานที่อยู่ไปทำงานที่อื่น ประชากรวัยแรงงานที่อยู่ชนบทมีการย้ายถิ่นที่อยู่ไปทำงานที่อื่น คนในเมืองต้องแยกครอบครัวเนื่องจากข้อจำกัดเรื่องที่อยู่อาศัย ค่าเช่าแพง ผู้สูงอายุจำนวนมากไม่มีบุคลากรอยู่ด้วยที่จะช่วยดูแลและช่วยยกของเชิษฐ เป็นเหตุผลประการหนึ่งที่ทำให้สถานภาพของผู้สูงอายุในปัจจุบันตกต่ำลงสวนทางกับจำนวนผู้สูงอายุที่เพิ่มขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้สูงอายุไทยในยุคเศรษฐกิจถดถอยอย่างทุกวันนี้ จะเป็นกลุ่มผู้ที่ได้รับผลกระทบแรงที่สุดจากสถานการณ์ดังกล่าว ขณะที่การช่วยเหลือส่งเสริม สนับสนุน ถูกมองข้ามไป

นอกจากนี้ เหตุผลที่ชี้ให้เห็นชัดอีกประการหนึ่ง คือ ในปัจจุบันประชากรโลกมีอายุยืนยาวขึ้นเรื่อย ๆ เนื่องจากความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยี วิทยาการทางการแพทย์และบริการทางด้านสาธารณสุขมีประสิทธิภาพมากขึ้น ทำให้ประชาชนมีความรู้เกี่ยวกับการรักษาสุขภาพอนามัย รู้จักวิธีวางแผนครอบครัว ดูแลตนเองได้ เป็นผลให้การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางประชากรจากในอดีต ที่มีประชากรผู้สูงอายุเป็นสัดส่วนเล็กน้อยในโครงสร้างประชากรทั้งหมด ปัจจุบันได้มีการขยายตัวเพิ่มมากขึ้น อีกทั้งในระยะเวลา 40-50 ปีที่ผ่านมา การป้องกันรักษาโรค และความสามารถในการดูแลป้องกันตนเองจากโรคภัยไข้เจ็บ ได้พัฒนาไปอย่างมีประสิทธิภาพ ทำให้อายุขัยโดยเฉลี่ยของประชากรในโลกยืนยาวกว่าเดิม ศิวอายุขัยเฉลี่ยถึงประมาณ 70 ปี (ปรามอทย์ ประสาทกุล, 2541 : 4-7) ประกอบกับอัตราเกิดที่ลดลงทำให้สัดส่วนและจำนวนประชากร ผู้สูงอายุเพิ่มมากขึ้นตามลำดับ จากการสำรวจสถิติผู้สูงอายุของประเทศไทยของสำนักงานสถิติแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี ในการสำรวจในปี พ.ศ. 2537 สัมมะโนประชากรและ

คณะ พ.ศ. 2523 , 2533 และการคาดประมาณการประชากรของประเทศไทย พ.ศ. 2533 – 2563  
พอสรุปได้ดังตาราง

ตารางที่ 1.1  
สถิติผู้สูงอายุของประเทศไทย

ปี	ประชากรทั้งหมด ( พันคน )	จำนวนผู้สูงอายุ ( พันคน )	คิดเป็นร้อยละ
2533	55839	4034	7.2
2537	58713	4618	7.8
2540	60602	5092	8.4
2560	69584	10605	15.2

ที่มา : สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติ , 2538

จำนวนและสัดส่วนของประชากรสูงอายุได้เพิ่มขยายตัวอย่างต่อเนื่อง จากเมื่อ 50 ปีก่อน  
ในจำนวนประชากร 20 ล้านคน มีประชากรสูงอายุเพียงร้อยละ 2 – 3 ปัจจุบันปี พ.ศ.2540  
ประชากรมีประมาณ 60.6 ล้านคน สัดส่วนผู้สูงอายุเพิ่มเป็นร้อยละ 8.4 คิดเป็นจำนวน 5 ล้าน  
คนเศษ และการคาดการณ์ในอนาคตปี พ.ศ. 2560 ประเทศไทยจะมีประชากรสูงอายุเพิ่มขึ้นถึง  
10.6 ล้านคน คิดเป็นร้อยละ 15.2 ของประชากรทั้งหมด

การที่ประชากรของประเทศไทยมีผู้สูง อายุเป็นสัดส่วนและจำนวนเพิ่มขึ้น เรียกได้ว่า  
ประชากรไทยกำลังมีอายุมากขึ้น จากสถิติกรมประชาสงเคราะห์ เดือนกันยายน พ.ศ. 2539 ได้นำ  
เสนอสถานะของผู้สูงอายุไทย โดยมีการจำแนกสถานะของผู้สูงอายุจำนวนประมาณ 5 ล้านคน  
ซึ่งเป็นผู้สูงอายุในหน่วยงานสวัสดิการและสังคมสงเคราะห์ จากการศึกษาของ ระพีพรหม คำหอม  
และปิยะฉัตร ชันตระกูล (2541 : 10) พบว่าสถานะของผู้สูงอายุไทยที่ไม่มีปัญหาคิดเป็นร้อยละ  
63.8 ในขณะที่ผู้สูงอายุที่มีปัญหาในด้านต่าง ๆ รวมเท่ากับร้อยละ 36.2 คือ ร้อยละ 17.9 ของ  
ผู้สูงอายุมีปัญหาเนื่องจากความเหงาว่าเหว่ ไม่มีเพื่อนและรู้สึกไม่เป็นที่ต้องการ รองลงมา คือ  
ร้อยละ 7.5 ของผู้สูงอายุรู้สึกว่าตนเองถูกถูกหลานทอดทิ้ง และ ร้อยละ 3.8 ของผู้สูงอายุที่อยู่คน  
เดียว ไม่มีผู้ดูแล ข้อมูลดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า ผู้สูงอายุไทยกำลังเผชิญกับปัญหาด้านอารมณ์  
จิตใจ ซึ่งจากรายงานการวิจัยเรื่องคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในประเทศไทย : การเกื้อหนุนทาง

สังคมแก่ผู้สูงอายุของมหาวิทยาลัยมหิดล ยังสนับสนุนลักษณะการเกื้อหนุนทางสังคมของผู้สูงอายุ ทั้งด้านรูปธรรม และนามธรรมว่า ผู้สูงอายุที่ประสบปัญหาด้านอารมณ์ และจิตใจ มีความต้องการ ได้รับการตอบสนอง 2 ประการ คือ ความต้องการความมั่นคงและปลอดภัย และความต้องการ ได้รับการชกชองเห็นความสำคัญ จึงควรได้รับการสนับสนุนทางสังคม โดยส่วนรวม

ในงานบริการสวัสดิการสังคมและสังคมสงเคราะห์สำหรับผู้สูงอายุในประเทศไทยเริ่มปรากฏขึ้นในปี พ.ศ. 2549 โดยเป็นการให้ความช่วยเหลือผู้สูงอายุที่ประสบปัญหาในรูปแบบของ สถานสงเคราะห์คนชราบ้านบางแค เป็นรูปแบบการให้บริการในระยะแรกยังไม่มีการดำเนินการ อย่างจริงจัง จนกระทั่งก่อนการประชุมสมัชชาโลกเรื่องผู้สูงอายุในปี พ.ศ. 2525 รัฐบาลเริ่มให้ ความสนใจต่องานสวัสดิการผู้สูงอายุ ได้มีการเตรียมการระดับภูมิภาคเอเชียและแปซิฟิก และจัด ตั้งคณะกรรมการผู้สูงอายุแห่งชาติขึ้น เพื่อดำเนินกิจการด้านต่าง ๆ เกี่ยวกับผู้สูงอายุ แต่การ ดำเนินการยังไม่ปรากฏผลมากนัก ครั้งเมื่อได้มีการประชุมสมัชชาโลกเรื่องผู้สูงอายุปี พ.ศ. 2525 ขององค์การสหประชาชาติ ผลการประชุมได้ลงมติรับรองแผนปฏิบัติการระหว่างประเทศเกี่ยวกับ ผู้สูงอายุเป็นแผนหลัก ให้แต่ละประเทศได้มีนโยบาย และโครงการเกี่ยวกับผู้สูงอายุ โดยยึดหลัก การเดียวกัน ประเทศไทยจึงได้มีการจัดทำแผนระยะยาวสำหรับผู้สูงอายุแห่งชาติ (พ.ศ. 2525 - 2544) โดยคณะกรรมการผู้สูงอายุแห่งชาติ เป็นผู้ทำหน้าที่กำหนดนโยบายวางแผน และดำเนิน กิจกรรมเกี่ยวกับผู้สูงอายุ เพื่อแก้ปัญหาและปรับปรุงคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ แต่ก็มีได้มีการ คิดตามผล ในปี พ.ศ. 2535 คณะทำงานด้านนโยบายและมาตรการสำหรับผู้สูงอายุ ได้จัดทำนโยบาย และมาตรการสำหรับผู้สูงอายุระยะยาว (พ.ศ. 2535 - 2554) เพื่อใช้สำหรับแผนพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 7 โดยมีเป้าหมายให้ผู้สูงอายุสามารถปรับตัวเข้ากับสภาพของวัย และ สภาพแวดล้อม ได้รับการดูแลจากครอบครัวและสังคม และการสงเคราะห์อื่น ๆ นอกจากนี้ นโยบายและมาตรการสำหรับผู้สูงอายุระยะยาว (พ.ศ. 2535 - 2554) มีความแตกต่างจากแผนระยะ ยาวสำหรับผู้สูงอายุแห่งชาติ (พ.ศ. 2525 - 2544) โดยที่นโยบายและมาตรการดังกล่าว มีการ กำหนดกิจกรรม และหน่วยงานที่รับผิดชอบอย่างชัดเจนโดยภาครัฐ และเอกชน ร่วมกันดำเนิน กิจกรรมต่าง ๆ รวมทั้งกำหนดนโยบาย และมาตรการระยะยาวด้านสุขภาพอนามัยและโภชนาการ สวัสดิการสังคม การทำงาน สังคม วัฒนธรรมและจิตใจ และวิจัย และพัฒนาสำหรับผู้สูงอายุ เพื่อที่จะปรับปรุงศักยภาพ และสุขภาพผู้สูงอายุ (นภาพร ชัยวรรณ และจอห์น โนเคล. 2539 : 3)

ในกฎหมายรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 ได้ตราสิทธิของผู้สูงอายุตาม กฎหมาย มาตรา 54 ว่า บุคคลซึ่งอายุเกินหกสิบปีบริบูรณ์ และ ไม่มีรายได้เพียงพอแก่การยังชีพ มี สิทธิได้รับการช่วยเหลือจากรัฐ ทั้งนี้ ตามกฎหมายบัญญัติผู้สูงอายุทุกคนมีสิทธิได้รับสวัสดิการ และสงเคราะห์จากรัฐ ซึ่งในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540 -

2544) ดังกล่าวมีความสอดคล้องกันที่จะพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในสังคมไทย จากส่วนที่ 2 การพัฒนาศักยภาพของคนไทย บทที่ 6 การพัฒนาประชากรกลุ่มผู้ด้อยโอกาส ได้รวมกลุ่มผู้สูงอายุเป็นประชากรกลุ่มด้อยโอกาสกลุ่มหนึ่งที่จะต้องได้รับการพัฒนาศักยภาพอย่างเต็มที่ และมีส่วนร่วมในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ และในส่วนที่ 3 การพัฒนาสภาพแวดล้อมของสังคมให้ส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนาคน บทที่ 2 การเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวและชุมชน กล่าวถึงการส่งเสริมการนำเอาศักยภาพของผู้สูงอายุที่มีความรู้ความสามารถ และประสบการณ์ด้านต่าง ๆ มาใช้ประโยชน์ในการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่ตนเอง ครอบครัว ชุมชน และสังคมส่วนรวม สำหรับแผนอื่น ๆ เช่น แผนพัฒนาสวัสดิการสังคมและสังคมสงเคราะห์แห่งชาติ ฉบับที่ 3 (พ.ศ. 2540 – 2544) และแผนประชาสงเคราะห์แม่บท ฉบับที่ 4 (พ.ศ. 2540 – 2544) มีความสอดคล้องกับแผนระยะยาวสำหรับผู้สูงอายุ (พ.ศ. 2535 – 2545) และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540 – 2544) ในด้านการพัฒนาศักยภาพของผู้สูงอายุ โดยมุ่งส่งเสริม และสนับสนุนผู้สูงอายุ ครอบครัว ชุมชน และภาคเอกชน เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดบริการสังคม และการจัดดำเนินงานกิจกรรมต่าง ๆ เป็นต้น

จากสภาวะการณที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ทั้งทางเศรษฐกิจ และสังคม และจำนวนผู้สูงอายุมีมากขึ้น ตลอดจนค่านิยมของสังคมที่จำกัดบทบาทของผู้สูงอายุไว้เพียง การไปวัด ฟังเทศน์ ช่วยดูแลบ้าน และเลี้ยงหลาน โดยมองข้ามคุณค่า บทบาท และประสบการณ์ของผู้สูงอายุที่ได้สะสมมาตลอดชีวิต โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ความรู้ทางด้านวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี คุณธรรมและจริยธรรม (กชกร สังขชาติ. 2538 : 9) หากพิจารณาผู้สูงอายุว่ายังมีศักยภาพที่จะถ่ายทอดความรู้ความสามารถอย่างเหมาะสม และนำศักยภาพผู้สูงอายุมาใช้ให้เป็นประโยชน์ก็จะเป็นการเพิ่มบทบาทในตนเองของผู้สูงอายุ ต่อครอบครัว ชุมชน และสังคม แม้ว่าจะมีผู้สูงอายุที่ไม่สามารถดูแลตนเองได้ ต้องพึ่งการช่วยเหลือจากสังคม ก็เป็นเพียงบางส่วน ผลการศึกษาในโครงการรณภาพศึกษาของสถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ซึ่งให้เห็นว่า ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ยังมีศักยภาพ มีความสามารถในการที่จะทำงาน หรือมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ทางสังคม อีกด้วย (เกริกศักดิ์ บุญญาบุหงศ์. 2537 : 73)

ในการสำรวจความต้องการ และจัดลำดับความสำคัญ โดยผู้บริหารระดับสูง เพื่อกำหนดหัวข้อการวิจัยและพัฒนานโยบายเพื่อคุณภาพชีวิตในทัศนะของกลุ่มตัวอย่างต่อผู้สูงอายุในด้านการทำประโยชน์กับชุมชน และสังคม พบว่า ร้อยละ 75.9 เห็นด้วยในระดับสูง สะท้อนให้เห็นว่าผู้บริหารระดับสูงยังให้ความสำคัญ และตระหนักว่าผู้สูงอายุเป็นผู้ที่มีคุณค่าต่อสถาบันทางสังคม (ระพีพรรณ คำหอม และปิยะฉัตร ชื่นตระกูล. 2541 : 25)

ในการศึกษาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในกรุงเทพมหานคร และปริมณฑล พบว่า การมีความภูมิใจของผู้สูงอายุขึ้นอยู่กับปัจจัยที่สำคัญ ได้แก่ การเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคม พบปะเพื่อนฝูงอย่างสม่ำเสมอ การประเมินตนเองว่ามีสุขภาพแข็งแรงดี การประเมินตนเองมีสถานภาพทางการเงินเพียงพอ การที่มีบุตรหลานมาเยี่ยมเยียนบ่อย ๆ การได้ดูโทรทัศน์ และฟังวิทยุสม่ำเสมอ และการได้รับการดูแลจากสมาชิกในครอบครัว (ศศิธร ธรรมารักษ์, 2539)

จากรายงานการวิจัยเพื่อพัฒนา และส่งเสริมการดำเนินงานเกี่ยวกับผู้สูงอายุซึ่งดำเนินการโดยสมาคมแม่บ้านสาธารณสุข ซึ่งเป็นองค์กรเอกชน ได้ให้ความสนใจในการดำเนินงานพัฒนา และส่งเสริมกิจกรรมต่าง ๆ เกี่ยวกับผู้สูงอายุ โดยคำนึงกิจกรรมให้ผู้สูงอายุดูแลตนเองทั้งสุขภาพกายและใจ พบว่า กิจกรรมและการดำเนินงานตรงกับความต้องการของผู้สูงอายุ ซึ่งเป็นกิจกรรมที่ผู้สูงอายุเห็นว่าเป็นประโยชน์ต่อตนเองมากที่สุด และควรทำต่อเนื่อง โดยส่วนใหญ่กิจกรรมผู้สูงอายุของชมรมผู้สูงอายุจะมีกิจกรรมเพียงเดือนละ 1 ครั้ง ซึ่งเหมาะสมแล้ว โดยส่วนใหญ่จากการศึกษาพบว่า สมาชิกพอใจ และกิจกรรมที่สมาชิกชมรมผู้สูงอายุชื่นชอบมากที่สุด จะเป็นกิจกรรมที่เป็นการพบปะสังสรรค์ ให้ความสนุกสนาน สมาชิกชมรมผู้สูงอายุเข้าร่วมมาก หรือหากไม่นับกิจกรรมให้ความสนุกสนานแก่สมาชิกเพียงด้านเดียว การเปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุมีส่วนร่วมในการทำงานเพื่อสังคม งานสาธารณะประโยชน์อื่น ๆ ก็จะเป็นกิจกรรมที่ทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกว่าตนเองมีคุณค่า ไม่เป็นภาระของสังคม ครอบครัว แต่ยังทำประโยชน์ให้กับผู้อื่น และสังคมโดยส่วนรวมได้ด้วย (ยุพิน วรสิริอร และวาทีณี บุญชะลิกขมี, 2538 : 92 - 93)

ในทัศนะของผู้สูงอายุ ก่อนนโยบายและการดำเนินงานให้บริการแก่ผู้สูงอายุของหน่วยงานต่าง ๆ จากงานวิจัยนโยบายของรัฐและแนวทางการจัดบริการสังคมสำหรับผู้สูงอายุในอนาคต โดยเปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุได้แสดงความคิดเห็นต่อสิ่งที่สังคมปัจจุบันได้ให้แก่ผู้สูงอายุ ซึ่งผลสรุป พบว่าผู้สูงอายุที่เข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ อยู่เสมอ เห็นว่าสังคมสนใจกลุ่มผู้สูงอายุมากขึ้น การมีชมรมผู้สูงอายุ ทำให้ได้มีโอกาสพบปะคนในวัยเดียวกัน มีโอกาสได้รับความรู้ใหม่ ๆ มีโลกทัศน์ที่กว้างขึ้น สามารถดูแลตนเองได้ รู้สึกเป็นภาระกับผู้อื่นน้อยลง ทำให้มีกำลังใจที่จะมีชีวิตอยู่มากขึ้น (เกริกศักดิ์ บุญญานพวงศ์, 2537 : 37)

การศึกษาความต้องการและการปรับตัวทางสังคมของผู้สูงอายุในกรุงเทพมหานคร และปริมณฑล ผลการศึกษาพบว่า ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความต้องการของผู้สูงอายุหลายประการ คือ ฐานะความเป็นอยู่ การยอมรับ การรู้จักตนเองมีคุณค่า และการแสวงหาตนเอง โดยผู้ที่มีฐานะดีทำกิจกรรมมาก อยู่ในกรุงเทพมหานคร และเป็นผู้สูงอายุเพศหญิงมีความต้องการแสวงหาตนเองสูง ส่วนกลุ่มที่ทำกิจกรรมมาก อยู่ในกรุงเทพมหานครมีความต้องการด้านฐานะความเป็นอยู่มาก

สำหรับกลุ่มที่สุขภาพดี จะต้องการการยอมรับมาก และรู้สึกว่าคุณค่ามาก (ขวัญรัก สุขสมหทัย. 2540 : 58 – 59)

จากโครงสร้างประชากรผู้สูงอายุของกรมประชาสงเคราะห์ แสดงให้เห็นว่า ผู้สูงอายุ ร้อยละ 36.2 ของประชากรผู้สูงอายุทั้งหมดมีปัญหา ปัญหาผู้สูงอายุเป็นปัญหาที่รัฐบาลให้ความสนใจน้อย อีกทั้งในสถานการณ์ที่ผู้สูงอายุกำลังมีจำนวนมากขึ้นในปัจจุบัน หน่วยงานรัฐบาล และเอกชน มีความจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนบทบาท และการดำเนินงานมาเป็นการทำงานในเชิงรุก คือ การพยายามให้ผู้สูงอายุสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ด้วยตนเองในครอบครัวและชุมชนตามหลักการสังคมสงเคราะห์ที่ถูกต้องว่า ช่วยเขาเพื่อให้เขาช่วยตนเองได้ โดยจำเป็นที่ต้องอาศัยความร่วมมือ และการมีส่วนร่วมทั้งจากผู้สูงอายุ ครอบครัว ชุมชน

ในการจัดบริการสวัสดิการสำหรับผู้สูงอายุ ซึ่งมีกรมประชาสงเคราะห์ กระทรวงแรงงาน และสวัสดิการสังคม เป็นหน่วยงานหลักที่รับผิดชอบให้บริการผู้สูงอายุในด้านต่าง ๆ ศูนย์บริการทางสังคมผู้สูงอายุให้บริการด้านสวัสดิการสังคม ดำเนินการในลักษณะให้ผู้สูงอายุมาใช้บริการในเวลากลางวัน เป็นเสมือนสโมสรของผู้สูงอายุที่สามารถพบปะสังสรรค์กับบุคคลในวัยเดียวกัน ซึ่งเป็นผู้ที่มีประสบการณ์ชีวิตต่างกันมาร่วมกิจกรรม โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อเป็นศูนย์กลางการจัดกิจกรรมต่างๆที่เป็นประโยชน์ต่อผู้สูงอายุ เพื่อให้สังคมยอมรับบทบาทของผู้สูงอายุมากขึ้น การมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุ ในการจัดบริการสำหรับผู้สูงอายุ ของศูนย์บริการทางสังคมผู้สูงอายุโดยผู้สูงอายุได้เข้าร่วมมีส่วนร่วมในกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งในลักษณะของการร่วมคิดมีส่วนร่วมในการเสนอความคิดเห็นเกี่ยวกับโครงการ และการดำเนินการตามโครงการในบางโอกาส ได้มีส่วนในการตัดสินใจปัญหา แก้ไขปัญหา จนกระทั่งได้เสนอโครงการ และเข้าร่วมปฏิบัติด้วย (ไพโรจน์ สุขสัมฤทธิ์. 2534 : 76 – 77) เพื่อให้การดำเนินงานบริการและกิจกรรมต่าง ๆ เป็นไปตามความต้องการ และเป็นประโยชน์โดยตรงต่อผู้สูงอายุ เห็นได้จากรายงานการมีส่วนร่วมของชุมชนในการให้การดูแล ให้บริการ และกิจกรรมต่าง ๆ แก่ผู้สูงอายุ ในส่วนของการศึกษาคำมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคมของผู้สูงอายุ สรุปว่า ผู้สูงอายุเกือบทั้งหมดไม่ได้มีตำแหน่งหน้าที่อย่างเป็นทางการในชุมชน แต่ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ ยังคงเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคมของชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การเข้าร่วมเป็นสมาชิกของกลุ่มกิจกรรมที่ให้ผลประโยชน์โดยตรงต่อผู้สูงอายุ (ศิริวรรณ ศิริบุญ. 2541 : 79) การส่งเสริมให้สังคมทั่วไป ได้ตระหนักเห็นความสำคัญของผู้สูงอายุในการมีส่วนร่วมในการจัดบริการให้กับตนเอง จะทำให้ผู้สูงอายุสามารถอยู่ในสังคมอย่างมีคุณค่า

ในปัจจุบันการจัดบริการสำหรับผู้สูงอายุนั้น กรมประชาสงเคราะห์ มีศูนย์บริการทางสังคมผู้สูงอายุทั้งในกรุงเทพมหานคร และในจังหวัดต่าง ๆ รวม 18 แห่ง โดยเฉพาะในกรุงเทพมหานคร

มีประชากรผู้สูงอายุหนาแน่น ร้อยละ 6.6 ของจำนวนประชากรทั้งหมดของกรุงเทพมหานคร (สำนักสถิติแห่งชาติ. 2541 : 37) มีศูนย์บริการทางสังคมผู้สูงอายุ 3 แห่ง คือ ศูนย์บริการทางสังคมผู้สูงอายุคินแดง ศูนย์บริการผู้สูงอายุบางแค และศูนย์บริการผู้สูงอายุบ้านทิพย์สุคนธ์ ในแต่ละศูนย์มีผู้สนใจมารับบริการ และเป็นสมาชิกประมาณ 3 – 4 พันคน (2540) ในการศึกษาการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุครั้งนี้ ผู้ศึกษาต้องการทราบ การจัดบริการสำหรับผู้สูงอายุในศูนย์บริการทางสังคมผู้สูงอายุในกรุงเทพมหานคร ซึ่งในกรุงเทพมหานครมีจำนวนประชากรผู้สูงอายุมากถึง 456,000 คน (สถาบันประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2538) และมีศูนย์บริการทางสังคมผู้สูงอายุ 3 แห่ง ได้แก่ ศูนย์บริการทางสังคมผู้สูงอายุ คินแดง ศูนย์บริการผู้สูงอายุบางแค และศูนย์ผู้สูงอายุบ้านทิพย์สุคนธ์ (ข้อมูล ณ เวลาที่เริ่มต้นและขณะศึกษา แต่เมื่อสิ้นสุดการศึกษา พบว่ามีศูนย์บริการทางสังคมผู้สูงอายุเพิ่ม 2 แห่งแต่การดำเนินการยังไม่เป็นรูปแบบ) อีกทั้งยังไม่มีผู้ที่ศึกษาว่า ผู้สูงอายุมีบทบาท และศักยภาพ ในการมีส่วนร่วมในการจัดบริการของศูนย์บริการทางสังคมผู้สูงอายุ และยังพบว่า ผู้สูงอายุมีคุณค่าต่อตนเอง ครอบครัว ชุมชน สังคม เพียงพอ ให้ได้รับการส่งเสริมบทบาท และศักยภาพให้สังคมยอมรับในคุณค่าของผู้สูงอายุ เพื่อโครงการหรือกิจกรรมที่จัดขึ้น มีความสอดคล้องกับปัญหา ความต้องการ และศักยภาพหรือความสามารถของผู้สูงอายุ โดยรัฐทำหน้าที่ส่งเสริมสนับสนุน เพื่อเป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในอนาคต

### 1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาการจัดบริการสำหรับผู้สูงอายุของศูนย์บริการทางสังคมผู้สูงอายุ
2. เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุในการจัดบริการในศูนย์บริการทางสังคม
3. เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในการจัดบริการสำหรับผู้สูงอายุของศูนย์บริการทางสังคมผู้สูงอายุ

### 1.3 ขอบเขตของการศึกษา

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้กำหนดประชากร คือ ผู้สูงอายุที่เข้าร่วมกิจกรรมในศูนย์บริการทางสังคมผู้สูงอายุของกรมประชาสงเคราะห์ ในกรุงเทพมหานคร ทั้ง 3 ศูนย์ ได้แก่ ศูนย์บริการทางสังคมผู้สูงอายุ คินแดง ศูนย์บริการผู้สูงอายุบางแค และศูนย์ผู้สูงอายุบ้านทิพย์สุคนธ์

เจ้าหน้าที่ของศูนย์บริการทางสังคมผู้สูงอายุทั้ง 3 ศูนย์ และครอบครัว ญาติ และเพื่อนบ้านในพื้นที่  
เขตของศูนย์บริการทางสังคมผู้สูงอายุของกรมประชาสงเคราะห์ ในกรุงเทพมหานคร

#### 1.4 นิยามศัพท์

**ผู้สูงอายุ** หมายถึง ผู้สูงอายุที่มีอายุมากกว่าหรือน้อยกว่า 60 ปี ที่เข้าร่วมกิจกรรมในศูนย์  
บริการทางสังคมผู้สูงอายุ ดินแดง ศูนย์บริการผู้สูงอายุบางแค และศูนย์ผู้สูงอายุบ้านทิพย์สุคนธ์

**เจ้าหน้าที่** หมายถึง เจ้าหน้าที่ของศูนย์บริการทางสังคมผู้สูงอายุ ทั้ง 3 แห่ง ประกอบด้วย  
เจ้าหน้าที่บริหารงาน นักสังคมสงเคราะห์ และเจ้าหน้าที่อื่น ๆ

**การมีส่วนร่วม** หมายถึง การได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดบริการ

**ลักษณะการมีส่วนร่วม** หมายถึง การได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดบริการ 3 ลักษณะ คือ  
การมีส่วนร่วมในลักษณะบุคคล ในลักษณะกลุ่ม และในลักษณะโครงการ

**กระบวนการมีส่วนร่วม** หมายถึง การได้ร่วมแสดงความคิดเห็น ตัดสินใจ วางแผน  
ปฏิบัติการ และติดตามประเมินผล เป็นกระบวนการที่กลุ่มเป้าหมายได้รับโอกาส และได้ใช้  
โอกาสที่ได้รับแสดงออกซึ่งความรู้สึกลงในการแก้ไขปัญหาคความต้องการ

**การจัดบริการทางสังคม** หมายถึง การจัดบริการสวัสดิการสังคมของศูนย์บริการทางสังคม  
ผู้สูงอายุ โดยให้บริการสวัสดิการผู้สูงอายุในชุมชน 3 ลักษณะ คือ การบริการภายในศูนย์ การ  
บริการหน่วยเคลื่อนที่ และการบริการบ้านพักฉุกเฉิน ในการศึกษาครั้งนี้ ศึกษาการจัดบริการทาง  
สังคม เฉพาะการดำเนินงานให้บริการภายในศูนย์บริการทางสังคมผู้สูงอายุ

#### 1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทราบถึงการจัดบริการสำหรับผู้สูงอายุ ของศูนย์บริการทางสังคมผู้สูงอายุ ของกรม  
ประชาสงเคราะห์ ในกรุงเทพมหานคร
2. ทราบถึงการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุในการจัดบริการ ในศูนย์บริการทางสังคมผู้สูงอายุ
3. ทราบถึงปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในการจัดบริการสำหรับผู้สูงอายุ ของศูนย์  
บริการทางสังคมผู้สูงอายุ
4. เป็นแนวทางสำหรับ หน่วยงาน องค์กร และผู้เกี่ยวข้องในการจัดบริการสำหรับ  
ผู้สูงอายุ
5. เป็นแนวทางในการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับการจัดบริการสำหรับผู้สูงอายุในอนาคต